

**ВАЗОРАТИ МАОРИФ ВА ИЛМИ
ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН**

**Муассисаи давлатии таълимии
«ДОНИШГОҲИ ДАВЛАТИИ ХУҶАНД
БА НОМИ АКАДЕМИК БОБОҶОН ҒАФУРОВ»**

**ҶОЙГОҲИ МИРЗО ТУРСУНЗОДА
ВА ЛОИҚ ШЕРАЛӢ
ДАР АДАБИЁТИ НАВИНИ ТОҶИК**

Маводи конференсияи илмӣ-назариявӣ

**Нашриёти
«Нури маърифат»
Хуҷанд – 2021**

ТКБ – 83.3(5Т)-8
ТБУ – 821.222.8-095
Қ - 64

Маҷмӯа дар Шӯрои татбиқ ва
нашри корҳои илмӣ-тадқиқотии
МДТ «ДДХ ба номи академик
Бобочон Ғафуров» муҳокима
гардида, бо қарори № 10 – 1/9 аз
14.05.2021 ба чоп тавсия шудааст.

**Чойгоҳи Мирзо Турсунзода ва Лоик Шералӣ дар
адабиёти навини тоҷик (Мавади конференсияи вилоятӣ
илмӣ-назариявӣ, ш.Хучанд, МДТ “ДДХ ба номи
академик Бобочон Ғафуров”, 14-15-уми майи соли 2021).**
– Хучанд: Нури маърифат, 2021. – 540 с.

Зери назари

*ректори Муассисаи давлатии таълимии
“Донишгоҳи давлатии Хучанд
ба номи академик Бобочон Ғафуров”,
доктори илмҳои таърих, профессор
Қўразода Қамшед Ҳабибулло*

**Мураттибон ва муҳаррирон:
Замира Ёлмасова, Муҳаббат Тиллохочаева,
Субҳони Аъзамзод**

*Дар маҷмӯа мақолаҳои муҳаққиқони ватанӣ ва хориҷӣ оид
ба паҳлӯҳои муҳимми рӯзгор ва осори Шоирони халқии
Тоҷикистон Мирзо Турсунзода ва Лоик Шералӣ, масъалаҳои
умдаи омӯзиши эҷодӣ ва онҳо фароҳам омадаанд. Умедворем,
ки маҷмӯа барои муҳаққиқон, устодону донишҷӯёни
мактабҳои олии ва хонандагону дӯстдорони адабиёт муфид
хоҳад буд.*

*Ахмедова Ш.
Донишгоҳи давлатии Бухоро*

ДАР БОРАИ ТАРҶУМАҲОИ ӮЗБЕКИИ АШӢОРИ ЛОИҚ ШЕРАЛӢ

Лоиқ Шералӣ аз намояндагони барҷастаи адабиёти муосири тоҷик буда, муаллифи зиёда аз бист китоб, аз ҷумла "Фарёди бесадо" мебошад. Вай барои хонандагони узбек ҳамчун Шоири халқии Тоҷикистон, барандаи Ҷоизаи давлатии ба номи Рӯдакӣ, ҷоизаи байналмилалӣ Нилуфар маъруф аст.

Яке аз рассомони маъруфи Русия гуфтааст: «Ба назари ман, Худо дар рӯи замин як шоиреро офарид, аммо ба ӯ номҳо ва тақдирҳои гуногун гузошт. Дар Русия ӯро Александр Пушкин, дар Англия – Ҷорҷ Хордон Байрон, дар Италия – Данте Алигери, дар Тоҷикистон – Шерали вафодор меномиданд. Дарвоқеъ, асарҳои шоири боистеъдоди тоҷик Лоиқ Шералӣ, ки ашъори онҳо ба беш аз панҷоҳ забонҳои ҷаҳон тарҷума шудаанд, дар Узбекистон низ маъмуланд. Пӯшида нест, ки Лоиқ Шералӣ тавассути тарҷумаҳои моҳиронаи тарҷумонҳо ба дили мардуми ўзбек роҳ ёфтааст.

Бешубҳа, бо афзоиши адабиёти ҷаҳонӣ ва густариши робитаҳои фарҳангии байналмилалӣ, аҳамияти тарҷума низ меафзояд. Ин яке аз нишондиҳандаҳои объективии табиат ва шиддати ҳамкориҳои фарҳангҳои ҷаҳонӣ, инчунин наздикшавии рӯзафзуни халқҳои гуногун, таҳкими ҳамгирии адабиётҳои гуногуни миллӣ дар раванди адабиёти ҷаҳонӣ ва таҳкими дӯстии байни халқҳо мебошад. Аз ин нуқтаи назар, мо мебинем, ки шоирони боистеъдоди узбак Тилак Ҷура ва С. Воҳидов бо тарҷумаи моҳиронаи ашъори Лоиқ Шералӣ аз тоҷикӣ дар раванд саҳми калон доранд. Шеърҳои Лоиқ Шералӣ "Арзиши шоир"-ро тарҷумаи Тилак Ҷура ба тариқи зайл овардааст:

**Қай кун ишқ аҳлини эзса жудолик,
Ботирлар кучида сезса адолик.
Қай кун одамларни енгса танҳолик,
Ўшанда билинар шоирнинг қадри (1).**

Дар ҳақиқат, вақте ки инсон худро ҳис мекунад, вақте ки дар хондани шеър тасалло меёбад, арзиши шоир маълум мешавад. Аммо вақте ки рӯзи саҳт ба сари одам меояд, шоир меҳоҳад бигӯяд: агар зебой гум шавад, агар дарёи некӣ ҷорист, агар зиёфати забон бесамар бошад, агар онҳо ба такаббур чашм пӯшанд ва нигоҳ кунанд барои байт дар санги мазор Тилак Ҷора тавонистааст гоҳ ва рӯҳияи шеъри пешниҳодкардаи Лоиқ Шералӣро дар тарчума моҳирона ифода кунад.

"Гиряи Кова ба ҳабдах писараш" - "Фарёди Кова дар ғами ҳабдах писари шаҳид" аз силсилаи "Ваҳйҳои Шоҳнома" тарчума шудааст. Чунин ба назар мерасад, ки Тилак Ҷора шеъри 4 байтиро ба 3 байт тарчума намуда, тобиш ва вазн, рӯҳияро нигоҳ доштааст:

Лоиқ Шералӣ:

**Даруни синаи сардам дили садпора мегиряд,
Миёни хонаи бекӯдакам гаҳвора мегиряд (2).**

Мафойилун, мафойилун, мафойилун, мафойилун

Тилак Жӯра:

Аламли сийнам ичра, оҳ, дилим садпора йиглайдир,

Гӯдаксиз кулбам ичра бўи бешик овора йиглайдир

Мафойилун, мафойилун, мафойилун, мафойилун

Дар тарчумаи мустақими ашъори Лоиқ Шералӣ ба забони ўзбекӣ Тилак Ҷора ба таъмини баробарӣ, рӯҳия, гоҳ, вазн, оҳанг, образ, қофия, образнокӣ ва мувофиқати бадеӣ эътибори махсус додааст.

Лоиқ Шералӣ:

Зи базми гарми шоҳон хандаи мастона меояд,

Ба чашми ман вале ҳар хишти бурҷу бора мегиряд.

Тилак Жӯра:

Уҷар мастона кулгулар шоҳона давра базмидан

Менинг кӯзим бўлиб, ё Раб, бу дунё ошқора йиглайдир.

Табиист, ки шоир манзараи маънавӣ, овоз, услуб, семантикаи аслий, ҷаҳони образнок, ранги миллиро дар тахайюлоту хонанда тасвир мекунад. Инчунин дуруст аст, ки ин мушкилотро дар ниҳоят бартараф кардан душвор аст ва бо эътирофи заҳмати тарҷумон, ки кӯшиш кардааст онҳоро тавассути забони ўзбекӣ ба хонандагони узбек расонад. Эҳтимол аз ҳамин сабаб, Тилак Ҷора гӯё кӯшиш кардааст, ки 2 байти охиристо ба як байт ҷой диҳад:

Лоиқ:

Замин – бечора, медонам, фалак бечоратар аз ӯ,

Ду бечора ба аҳволи мани бечора мегиряд.

Замину осмон танҳо, ба гардун ахтарон танҳо,

Хайлам, бо мани танҳо ҳама сайёра мегиряд.

Тарҷумон кӯшиш кард, ки сатри аввал 3 байт ва сатри охири 4 байтро ба як байт хоҳиш диҳад.

Тилак Жӯра:

Замин бечора-ку, асли, фалак бечорароқ ундан,

Мани танҳога ҳамдарддек бари сайёра йиглайдир.

Бо вучуди ин, ба чунин хулоса омадан мумкин аст, ки Тилак Ҷора кӯшидааст, ки зебой, нозукӣ, гоӣ пешниҳодкардаи шоир ва рӯҳияи забони тоҷикиро ба пуррагӣ расонад.

Соли 1983 шоири боистеъдоди Бухоро Самандар Воҳидов низ тарҷумаҳои ашъори Лоиқ Шералиро гирдовард ва дар шакли китобе бо номи "Ишқи ман" нашр кард. Ҳангоми хондани ашъори китоб шумо мебинед, ки маҳорати тарҷумонии С. Воҳидов дар сатҳи баланд аст. Тарҷумаи зерини як байти шоир, ки дар он воқеияти талхи зиндагӣ амиқан ифода ёфтааст, метавонад далели андешаи мо бошад.

Ўзимдан ўзга йўқ бирор табибим,

Ўзимдан ўзга йўқ дилдор ҳабибим.

Билиб олдим умр сўқмоқларида,

Ўзимдан ўзга йўқ зинҳор рақибим (3).

Бояд қайд кард, ки С. Воҳидов инчунин ашъор ва ғазалҳои шоири тоҷикро дар силсилаи "Илҳоми

Шоҳнома", аз қабилӣ "Нолаи Таҳмина ба Сӯҳроб", "Ифтихори Рустам", "Фарёди Кова аз ғаму андӯҳи хабдаҳ писари шаҳидон. " Аз ҷумла, агар ба тарҷумаи тарҷумаи Тилак Ҷора назар афканем, мебинем, ки С. Воҳидов байти 1-ро бо ҳамон оҳанг, вазн ва рӯҳияе, ки Тилак Ҷора кардааст, тарҷума кардааст. Дар муқоиса бо Тилак Ҷора, ки байти 2-ро дар байти 2 бо номи Тилаки Ҷора тарҷума кардааст, "*Менинг кӯзим бўлиб, ё Раб, бу дунё ошкора йиғлайдир*" ", С. Воҳидов манзараи зеринро дорад: *Вале Кошанинг ҳар гишти топмаин чора йиғлайдир.*

Усуле, ки Тилак Ҷора дар тарҷума истифода карда, инчунин асолати тарҷумаи С. Воҳидов нишон медиҳад, ки тарҷумонҳо то чӣ андоза манфиат гирифтаанд.

Хулоса, тарҷумаи мушаххас бояд маънои амиқи асар, хусусияти хоси забони асил ва «рӯҳияи» «адабиёти дигар»-ро ба назар гирад. Тарҷумонҳо бояд мутмаин бошанд, ки тарҷумаи онҳо фазои ботинии асар, яъне «рӯҳияи» асарро инъикос мекунад ва тарҷумон бояд шоир бошад ва барои «равонии шоирона» хуб дарк кунад, то ба рӯҳия ворид шавад як шеърӣ дигар. Дар раванди тарҷума муҳим аст, ки ҳуди тарҷумон ҳис кунад, ки то чӣ андоза идеяи асл ва рӯҳ ба рӯҳияи тарҷумон наздик аст. Аз ин рӯ, ду шоири Бухоро – Тилак Ҷӯра ва Самандар Воҳидов дар таърихи адабиёти мо чун шоири боистеъдод, тарҷумони бомаҳорат, алахусус чун тарҷумони шоири тоҷик Лоиқ Шералӣ боқӣ хоҳанд монд.

Пайнавишт:

1. *Тилак Жӯра. Сайланма. Тошкент: Алишер Навоӣ номидаги Ўзбекистон Миллий кутубхонаси нашриёти, 2011. – 278 б. (Кейинги ўринларда шу китобнинг бети кўрсатилади).*
2. *Лоиқ Шерали. Куллийт. Жилди 1. Ашъор. – Душанбе: Адиб, 2008. – 560 с.*
3. *Воҳидов С. Муҳаббатим. Лоиқ Шерали шеърларининг тоҷик тилидан тарҷимаси. – Бухоро, 1983. – 43 бет.*